

SEKİZİNCİ BÖLÜM

Diğer Konular
(VIII₁)

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER BARIŞ GÜCÜ (*Konsept - Kuruluş ve Uygulama*)

Dr. Cengiz OKMAN
İstanbul Üniv. Siyasal
Bilimler Fakültesi

Uluslararası sahada genel kapsamlı siyasi teşkilâtlanmanın 65 yıllık bir geçmişi vardır. Barış ve güvenliğin sağlanması ve korunmasının örgütlenmiş ve sistemli bir şekilde ele almış faaliyetlerinin ise, hukukî yönden 40 yıl ve fiilinde 35 yıl gibi çok kısa bir geçmişi bulunmaktadır. Bu rakamların günümüzde normal olarak bir insanın bile yaşam süresinin altında kaldığı göz önüne alınacak olursa Birleşmiş Milletler'in barış ve güvenliğin sağlanmasında küçümsemeyecek sonuçlar elde ettiği görülmür.

Birleşmiş Milletler «barışı koruma» harekâtı bugüne kadar üzerinde en fazla tartışmaların yapıldığı ve yayınların düzenlendiği faaliyetlerden olmaktadır. Ancak bu kuruluşun, barış ve güvenliğin korunması açısından en yapıcı ve başarılı faaliyetleri de bu hareketler çerçevesinde önümüze çıkmaktadır. Buna rağmen, «barışı koruma» terimi Birleşmiş Milletler (BM) sözleşmesinde açık bir şekilde belirtilmemiştir⁽¹⁾. Bu nedenle sözleşmenin bu tip harekâtlara yetki verip vermediği, eğer veriyorsa bu yetkinin hangi maddelere dayandığı hususu uzun süreler tartışma konusu olmuştur⁽²⁾.

(1) Bu konsept üzerinde tartışmalar ile ilgili olarak bak: Leland M. Goodrich, «The Maintenance of International Peace and Security», International Organization, XIX (Summer, 1965), sayfa 429'dan sonrası.

(2) Bu çerçevede düşünülecek bir hareket sisteminin uygun bir şekilde «ortak güvenlik» kavramı çerçevesinde ele alınıp alınmayacağı hususunda bak: Inis L. Claude, Jr., «The United Nations and the Use of Force», International Conciliation, No. 532, Mart, 1961, p. 331.

1956'da, Orta Doğu'da Birleşmiş Milletler Acil Kuvvetinin kuruluşu ile birlikte «barışı koruma» terimi çekicilik kazanmaya başlamıştır. Ve bunu izleyen yıllardaki gelişmelerle birlikte bu terim, «Lübnan BM Gözlemci Gurubu», «BM Kongo Harekâtı» ve «Kıbrıs BM Kuvveti» gibi birimlerin harekâtlarını ifade etmekte kullanılmıştır⁽³⁾. Askerî kuvvetlerin ilgili tarafların rızası ile zorlayıcı amaçlardan uzak bir şekilde kullanıldığı nisbette bu harekâtlar «yürütme faaliyetlerindende» ayrılırlar. Diğer taraftan «barışı koruma» harekâtları —her ne kadar amaçlarda birlik göze çarparsa da— «barışçı uzlaşma» şeklinden de yöntemler ve uygulamalar bakımından ayrılık gösterir. Ancak «barışı koruma» harekâtları, BM Anlaşması'nda özl usul ve ilkeleriyle belirtilen «barışçı uzlaşma» şekline zemin hazırlarlar ve çok keredede her iki guruba giren faaliyetler birbirleriyle birleşirler. Bunun en açık örneğini, «BM Barışı Koruma Gücü'nün» Kıbrıs'ta sürdürdüğü harekâtlara paralel olarak başlatılan ve BM Sözleşmesi uyarınca —ancak ayrıca— yürütülen «barışçı yollardan sorunların çözümü» ile ilgili faaliyetlerde görmekteyiz.

BM Andlaşması, uluslararası barış ve güvenliğin korunmasında iki genel yol gösterir :

a) Barışı kollamada kolektif zorlama önlemleri,

b) Barışçı uzlaşma ve düzenleme yolları (Bölüm VII, md. 39-41). Bununla beraber, belirtilen yollar ne olursa olsun, durumun kötüleşmeye devam etmesi ve barış üzerinde tehdidin artması halinde, BM Sözleşmesi Güvenlik Konseyi'ne, «gerekli gördüğü geçici önlemleri alma ve ilgili tarafları bu önlemlere uymaya davet etme yetkisini» açıkca vermiştir (md. 40). İşte, «tarafların rızası» ilkesi çerçevesinde askerî personelden faydalanma yolu, Güvenlik Konseyi'ne 40'cı maddenin (ve VII bölümün ilgili diğer maddelerinin) verdiği yetkilere dayanmaktadır. Böyle bir yola açılmaya yetki verilisinin ana nedeni, durumun daha da kötüye gitmesini önlemek ve taraflar arasında belirli bir istikrarı sağlamak suretiyle «barışçı yollardan çözüme zemin hazırlamak» olmaktadır.

Yine BM Sözleşmesine göre «barışı-koruma» harekâtları konusunda BM Genel Kurulu'na da bazı yetkiler verilmektedir; ancak uygulamada bunlar Güvenlik Kurulu'nun aynı konudaki faaliyetlerinden farklı olmaktadır. Genel Kurul'un hemen her konuda çok geniş bir

(3) Orta Doğu, Kongo ve Süveyş harekâtları ile ilgili olarak bak: Gabriella Rosner, The United Nations Emergency Force (New York: Columbia University Press, 1963).

tartışma ve önerilerde bulunma yetkisi olmasına rağmen bu yetkiler, genellikle bu tartışma ve önerilerle sınırlı kalmaktadır. Bu sınırlamalar, aslında, BM Sözleşmesinin Güvenlik Konseyi'ne verdiği güçten ve buna dayanarak Güvenlik Konseyi'nin zaman içinde «barışı koruma» konusunda kazandığı ihtisas ve deneyimlerden kaynaklanmaktadır. Böylece, Genel Kurul'un direkt olarak, «barışı koruma» harekâtları düzenlemesi yolu, Güvenlik Konseyi'nin zaman içinde kazandığı bu özel durum nedeniyle fiilen kapanmış olmaktadır. Hatta Sovyetler Birliği ve Fransa'nın da dahil olduğu bir çok ülkenin savunduğu tez'e göre, örgütlenmiş askerî birimlerin kullanımı konusunda tek ehliyetli organ «Güvenlik Konseyi» olmaktadır.

«Barışı Koruma» Kavramının Tanımlanması :

Günümüzde yeni bir «barışı-koruma» kalıbının ortaya çıkmış olmasına rağmen, bu kavram için genel bir şekilde kabul edilmiş bir tanımlamaya ulaşmak hâlâ kolay olmamaktadır. Bu durum bir çok yetkililer ve kuruluşlarca çeşitli defalar vurgulanmıştır. Beyaz Saray'ın bu konuda görevlendirdiği bir komitenin belirttiği üzere, «BM çerçevesindeki 'barışı-koruma' faaliyetleri bu güne kadar politik ve askerî görevlerin her ikisini de kapsamaktadır. Ve bu girişimlerin dayanağı olarak da BM'in 'barış içinde uzlaşma' faaliyetlerini desteklemek gösterilmektedir»⁽⁴⁾. Ancak bu nitelikteki faaliyetlerden kapsayıcı bir tanıma ulaşmak kolay olmamaktadır.

Aslında barışı koruma kavramını tek bir cümle ile tanımlamaya çalışmak, tüm niteliklerin göz önüne alınması halinde, çok uzun ve karmaşık bir cümle ile beraber anlam kaybına da yol açacağından, gereksizdir. Ve kanımızca «barışı koruma» kavramının içerdiği boyutları dört ana gurup içinde ayrı ayrı ifade etmek suretiyle toplu bir sonuca ulaşmak en doğru yol olacaktır. Bu dört boyut şöyle özetlenebilir :

- a) «Barışı-koruma» o veya bu şekilde uluslararası bir gücün araya girmesini ifade eder.
- b) «Barışı-koruma'nın» amacı, temelde, ortaya çıkmış veya çıkmakta olan bir şiddet sürecini durdurmak, kontrol altına almak veya yavaşlatmaktır. Bu amaca ulaşmada BM kuvvetleri, ilk olarak silaha baş vurmaktan ve silahlı kuvvete baş vur-

(4) National Citizens Commission, Peacekeeping Operations, A Report to the White House Conference on International Cooperation. Washington, DC., November 28 to December 1, 1965, p. 1.

mada inisiyatifi elde bulundurmaktan kesin bir şekilde men edilmişlerdir; yahut silah kullanma yoluna son çare olarak baş vurmalarına izin verilmiştir.

- c) «Barışı koruma» faaliyetleri, eldeki konu ile ilgili olarak problemlerin halinde barışçı yolların hiç olmazsa düşünölmeye başlanabileceği bir ortamın yaratılmasına çalışır.
- d) «Barışı koruma» harekâtlarını uzlaştırma ve aracılık faaliyetlerinin bir şekli olarak da görmemek gerekir. Ancak uygulamada, bazı durumlarda aracılık faaliyetleriyle beraber yürütölmüşlerdir⁽⁵⁾.

Böylece «barışı koruma» kavramının temel boyutları şu hususları içermektedir :

1. Herhangi bir şekilde uluslararası nitelikli bir askerî gücün varlığı,
2. Harekâtın içinde yer aldığı memleketlerin ve bu harekâta katılan ölkelerin rızası,
3. Şiddet olaylarını önleme veya kontrol altına alma amacı,
4. Bu amaca ulaşmada kesin şekilde sınırlandırılmış kuvvet kullanımı, ve
5. İçinde barışçı yollardan uzlaşmanın sağlanabileceği bir çevrenin yaratılması.

«Barışı-Koruma» Harekâtlarının Hukukî Dayanağı :

Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nin harfi harfine yorumuna taraftar olan SSCB, Fransa ve diğer bazı devletler, barışa karşı tehdidin ortaya çıktığı anlarda askerî kuvvet kullanımı için sadece Güvenlik Konseyi'nin yetkili olduğunu ve BM Genel Sekreteri'ni bu konuda devredilen yetkilerin kesin bir şekilde sınırlandırılması ve açıkça belirtilmesi gerektiğini savunmaktadırlar. Ancak bu gurup, BM topluluğu içerisinde azınlığı oluşturmaktadır. Çoğunluğun görüşüne göre ise, ana sorumluluk Güvenlik Konseyi'ndedir; Genel Kurul'unda, Güvenlik Konseyi çalışamaz duruma geldiği anlarda harekete geçebilme yetkisi ol-

(5) Bak: «Introduction to the Annual Report of the Secretary General on the Work of the Organization, 16 June 1959 - 15 June 1960», UN General Assembly, Official Records, Fifteenth Session, Suppl. No. 1A (A/4390/add. 1).

malıdır⁽⁶⁾. Yine bu görüşe göre, Genel Sekreter'e de bu organların her hangi birince, kendilerinin temsilcisi olarak hareket edebilmesi için geniş yetkiler verilebilmelidir.

Maalesef bu güne kadar bu konuda herhangi bir görüş birliğine varılamamıştır ve bu durum BM barışı koruma kapasitesinin gelişiminde en büyük engel olmaktadır. Ancak genel eğilim çoğunluğun görüşü yönündedir. Ve günümüze kadar bu yönde sürdürülen faaliyetler çerçevesinde çeşitli «barışı-koruma» harekâtları düzenlenmiştir.

1945'den beri BM, barışın tehdit edildiği çeşitli durumlarda müdahalelerde bulunmuştur. Bunlar arasında Endonezya 1947-48, Yunanistan 1947-51, Filistin 1948'den beri çeşitli defalar, Keşmir 1948, Kore 1950-53, Süveyş 1956-61, Lübnan 1958, Kongo 1960-64, Yeni Gine 1962-63, Yemen 1962-64, ve Kıbrıs harekâtları en belli başlı örnekleri oluşturmaktadır. Bu harekâtlar, ufak ateşkes gözlemci guruplarının gönderilmesinden (Endonezya ve Keşmir'de olduğu gibi) 20.000'e kadar ulaşan birliklerin kurulmasına (Kongo gibi) varan değişik karakter ve nitelikte faaliyetler çerçevesinde önümüze çıkmıştır. Ve bu çerçevede en kapsamlı düzenleme, BM otoritesi altında tahsis edilen kuvvetlerin 500.000'i aştığı Kore olayları ile ilgili olmaktadır. Bu bölgeye kuvvet tahsisi'nin BM sözleşmesine uygun olup olmadığı uzun süre tartışma konusu olmuştur; ancak bu tartışmaların olduğu sonuçlar ne olur olursa olsun fiili gerçekler, BM barış gücü harekâtları arasında en geniş kapsamlısına örnek olarak bu bölgedeki faaliyetleri önümüze çıkarmaktadır⁽⁷⁾. Kore harekâtı o devirde hüküm süren özel bir takım koşullar altında ortaya çıkmıştır. Bu koşulların tekrar ortaya çıkması şüphelidir. Çıksa bile bu günkü uluslararası çevrede BM'nin bu şekil bir önlem yoluna gidebilmesinin mümkün olamayacağı açıktır. Böylece, BM harekâtlarının genellikle, Kore örneği haricinde, «sınırlı girişimler kalıbına» uyduğu görülür.

BM'nin bu çeşitli girişimlerinin amaç ve sorumluluk kapsamlarında da çeşitli yönler göze çarpmaktadır. Yürütülen faaliyetlerin kısmî

(6) BM Genel Kurulu'nun 1950 Kore olayları sırasında —ve SSCB'nin yokluğunda— aldığı «Barış İçinde Birleşme Kararı» bu konuda kaydedilen en önemli gelişmelerden olmaktadır. Bak, General Assembly Resolution, «Uniting for the Peace», 377, November 3, 1950.

(7) BM harekâtlarının hukuki temeli, ve bu açıdan Kore (ve diğer) olayların değerlendirilmesi ile ilgili olarak bak: Leland M. Goodrich United Nations Peace-Keeping Operations: A Military and Political Appraisal (New York: Praeger Publishers, 1971), pp. 54-81 «The Legal Basis for United Nations Peace Keeping Operations».

bir sınıflandırması bile, bir ateş kes andlaşmasmm gözlem ve rapor edilmesinden başlayarak, sınır idaresi ve tecavüzlerin raporlanmasma, bir barış hattının gözlenmesine, guruplar arasında bir tampon bölge oluşturulmasına, yerel bir durumdan yabancı kuvvetlerin çekilmesinin kontrolüne, yerel hukukî ve idarî düzenin yeniden sağlanışına yardıma ve bazı durumlarda saldırganlığın önlenmesi için aktif bir şekilde askerî faaliyetlere katılmaya varıncaya kdaar çok çeşitli şekiller gösterir.

Kuvvet Bileşimi ve Teşkilâtlanma :

Herhangi bir askerî —yahut paramiliter— kuvvetin etkinliği sadece, bu kuvvetin alt birimlerinin imkân ve yeteneklerinin toplamına eşit olmayacaktır. Aynı zamanda bu kuvvetlerin kolektif bir kumanda sistemi içersinde uygun bir şekilde düzenlenmeleri de gerekecektir. Bu nedenle, uluslararası bir kuvvet yapısı oluşturmada, gerekli birimlerin etkili bir şekilde bir ortak kumanda sistemi altında toplanmaları önemli bir konu olmaktadır. Bundan dolayıdır ki, BM Barış Gücü'nün oluşturulması, yardıma niyetli ve gönüllü olan devletlerin istedikleri çeşit malzeme ve personeli, ihtiyacı olan tarafların kabulü üzerine, tahsis etmeleriyle otomatik olarak ortaya çıkışın ötesinde bir konu olmaktadır. Burada bazı noktaların dikkatle göz önüne alınmaları gerekmektedir. Çünkü böyle bir kuvvet düzenlemesinin gözle görülür bazı nitel ve nicel karakterli soruları olacaktır.

Nicel sorulardan biri söz konusu harekâtın ekonomik etkinliği ile ilgilidir⁽⁸⁾. Buna göre, kuvvetin hacminin biçimde zaman söz konusu görev için gerekli miktarı aşmamasına dikkat edilir. Diğer bir deyişle hem harekât ve hem de malî etkinlik açılarından düzenlenecek kuvvet, belirlenmiş kuvvet hedeflerine ulaşmak için gerekli miktarın üzerine çıktığı an ortaya kumanda ve ikmal sorunları da beraber çıkmaktadır.

Diğer yandan bir barış gücünün nitel açıdan da «dengeli» olmasına dikkat edilir. Buna göre, düzenlenecek kuvvet söz konusu göreve nitelik olarak en uygun birimlerden oluşturulma durumundadır. Bu ilke uyarınca «barış gücünün» görevi başarı ile yürütebilecek harekât birimlerinin karışımından meydana gelmesine dikkat edilecektir. Aynı zamanda «denge» ilkesi idareci ve harekât birimleri arasındaki uygun

(8) L.M. Goodrich, «Force Composition», in United Nations Peace Keeping Operations, 117-118.

bir orantıyı da gerektirecektir. Doğaldır ki bu oran çeşitli durumlarda değişik kriterlere göre yeniden değerlendirilmektedir.

Haekât yönünden bakıldığında da BM «Barışı Koruma» harekât-larındaki temel birimin boyutları (hacmi) hususunda kesin bir standart yoksa da, genel eğilim «tabur» biriminin temel olarak alınması yönünde olmuştur⁽⁹⁾. Gerçekten de, BM barış gücü uygulamalarında, piyade taburu en esnek ve faydalı harekât birimi olarak kabul edilmektedir⁽¹⁰⁾.

Kuvvet Örgütlenme Esasları :

BM Barış Gücü'nün düzenlenmesinde belirli bir harekât için en uygun kuvvet birimlerinin nitelik ve karışım oranlarının belirlenmesinden sonra ana sorun, bu kuvvetin örgütlenmesi olmaktadır. Gerçekte, kuvvet örgütlenişi «barışı-koruma» harekâtları konusunda üzerinde en fazla uğraşları gerektiren sorunlardan biridir. Bunda her konuda ve özel durumlarda baş vurulabilecek standart bir örgütlenme şeklinin belirlenmemiş oluşunda rolü vardır. Bu nedenle, gerekli olduğu anlarda kurulacak BM barış güçlerinin örgütlenmesinde, «kumanda ve kontrol» mekanizmasının belirlenmesi her özel durum için yeniden ele alınması gereken konu olmaktadır.

Yakın geçmişte ortaya çıkan ve barışa karşı tehdit oluşturan çeşitli olaylar esnasında meydana getirilen barış güçlerinin yapılarına bakacak olursak, bunların kuruluşlarının birbirlerinden epey farklı oldukları görülür. Ancak BM «barışı koruma» harekâtları arasında üç tanesi vardır ki, bunlar, her ne kadar bazı yapısal farklılıklar gösterirlerse de, nisbî başarı ve etkinlikleri göz önüne alınacak olursa gelecek için en güvenilir yapısal modeller olarak kabul edilebilirler; bu modeller Orta Doğu, Kongo ve Kıbrıs harekâtları ile ilgilidir⁽¹¹⁾.

Örgütsel yapıları ilgili şemalarda belirtilen (bak. 1-2-3-4- nolu şemalar) Orta Doğu, Kongo ve Kıbrıs barış güçlerinin teşkilât bağlantıları, kendi harekâtları çerçevesinde yapılan incelemeler sonunda örgütsel açıdan başarılı ve güvenilir not almışlardır. Bu barış güçlerinin her biri diğer ikisi ile teşkilât yapısı açısından ortak noktalara sahip bulunmaktadır. Yapılarda benzerlikler bulunmaktadır. Bu örgütlenme şe-

(9) L.M. Goodrich, «Clarification of Force Mission», in UN Peace Keeping Operations, pp. 119-121.

(10) İbid., p. 121 (Establishing Balance); p. 122 (The Battalion as the Basic Operational Unit).

(11) İbid., p. 127-133 (Organizational Pattern in Three Selected Cases).

killerini de göz önüne alarak gelecek için ortak bir model geliştirmeye çalışırsak ulaşacağımız örnek yapı muhtemelen 4 nolu şemada belirtildiği şekilde olacaktır.

Bu güne kadar yaşanmış deneyimler ve bu konuda yapılan çalışmalar «barışı-koruma» harekâtları için ortak bir yapı geliştirmede göz önüne alınması gereken bazı önemli noktaları ortaya çıkarmış bulunmaktadır. Bunları şöylece özetleyebiliriz :

1. Kuvvetin komutanı'na, tüm harekât ve destek birimleri üzerinde direk kumanda otoritesinin sağlanması gerekmektedir. Kuvvet komutanından aşağıya —ve aşağıdan yukarıya— otorite hatlarının karışıklığa meydan vermeyecek şekilde açıkça belirtilmesi gerekmektedir.
2. Gerekli görüldüğü ve etkili bir şekilde uygulanma olanağı olduğu durumlarda (Orta Doğu Acil Kuvvetinde olduğu gibi) kuvvet komutanının direk sorumluluğunda olan lojistik faaliyetler, direk bir şekilde özel bir destek saha komutanına bağlanabilir. Diğer bir şekilde de kurmay desteğini sağlama ve ihtiyaçları belirlemede de direk bir şekilde (Kongo örneğinde olduğu gibi) kuvvet ana karargahının lojistik ve ikmal birimlerine bağlanabilir ve bu alt ana bölümlerden daha ufak saha birimlerine çeşitli görevler devredilebilir. Bu son örnekte, hangi yaklaşımın seçileceği destek faaliyetlerinin kapsamına ve coğrafi durumlara bağlı olacaktır.
3. BM kuvvet karargahlarının boyutları, harekâtları sevk ve idare için gerekli minimum ölçülerde olacaktır.
4. Kumanda ve kontrol yapısı, çeşitli harekâtların doğurabileceği taleplere cevap verebilecek bir şekilde düzenlenmelidir. Hatta belirli bir durumda «BM» barış gücü kurulduktan sonra da gelişen durumlara paralel olarak ortaya yeni talepler çıkabilir, eklemelerin ve/veya çıkarmaların yapılması gerekli olabilir.
5. Kapsamlı ve koordineli bir sivil-asker faaliyetinin gerekli olduğu durumlarda, kuvvet komutanı, Orta Doğu Acil Kuvveti ve Kıbrıs Barış Gücü örneklerinde olduğu gibi özel temsilci vasıtasıyla BM Genel Sekreteri'ne rapor edebilir ve edebilmelidir.

BM Barış Gücü'nde Kumanda ve Kontrol Konusu :

BM barış gücünün kumanda ve kontrol mekanizmasına bakacak olursak, kumanda hattının en üst ucunda, BM adına söz konusu harekâtı başlatan organın bulunduğu görülür. Bu organ (duruma göre ya Genel Kurul yada Güvenlik Konseyi) üye devletlerin hükümetlerinin iradelerini temsilen kuvvet kullanım konusunda uygun bir kararı çıkaran otoritedir. Ancak genel Kurul için olsun ve gerekse Güvenlik Konseyi için olsun, belirli bir harekâtın tüm çeşitli ve ayrıntılı yönleri üzerinde kontrol sağlamak olanaksızdır⁽¹²⁾. Her ne kadar Güvenlik Konseyi'ne bağlı bir «Askerî Kurmay Komite» bulunmaktaysa da, bu güne kadar ki faaliyet kayıtlarının incelenişi bu özel birimin saha uygulamalarını sevk ve idare etmede uygun bir organ olamayacağını göstermektedir. Gerçekten ne Genel Kurul ve ne de Güvenlik Konseyi, «barışı koruma» harekâtlarının günü gününe denetimi ve desteklenmesini sağlayabilecek idarî ve hizmet personeline sahip değillerdir.

Buna karşılık bu gibi olanaklar Genel Sekreter'in elinde ve bizzat kendi teşkilâtı içerisinde mevcuttur. Elindeki personeli ve danışmanları, teknik ve idarî elemanları ile Genel Sekreter, saha harekâtlarına devamlı denetim ve lojistik destek sağlayabilecek kapasiteye sahiptir. Bu nedenle, Genel Sekreter'den bizzat Genel Kurul'ca (Süveyş örneği) ve yine aynı şekilde Güvenlik Konseyi'nce (Kongo ve Kıbrıs örnekleri) BM adına sorumlu olarak yürütmeye yön vermesi talep edilmiştir. Genel Sekreter'in bu yönde yetki alabilmesi hususu BM Sözleşmesi'nin 98'ci maddesine dayanmaktadır. Nitekim Sözleşmenin 98'ci maddesinde, Genel Sekreter'in «...kendisine bu organlarca devredilen bu gibi diğer işlevleri de yerine getireceği» açıkça belirtilmektedir.

Bu şekilde, Genel Sekreter'in bu yöndeki faaliyetleri, yakın geçmişteki BM «barışı-koruma» harekâtlarının bir karakteristiği haline gelmiştir. Genel Sekreter tüm harekâtın anahtarı olmuş ve kuvvet birimlerine politik yönlendirmeyi sağlamada üst sorumluluğu yüklenmiş bulunmaktadır. Bu süreç esnasında kendisine, belirli bir harekâta ilgisi yahut herhangi bir şekil katkısı bulunan ülkelerin temsilcilerinden oluşan bir «danışma komitesi» yardım edebilir. Bu komitenin yetkileri, Genel Sekreter üzerinde sınırlı olmuştur. Ancak, adından da anlaşılacağı üzere daha çok danışma işlevi olan bu komitenin, ilgili tarafların bizzat aktif bir şekilde katkılarını sağladığı ölçüde çok faydaları olmuştur.

(12) BM Acil Kuvveti üzerinde kontrol düzenlemeleri ile ilgili olarak bak: Gabriella Rosner, *The United Nations Emergency Force* (New York: Columbia University Press, 1963), pp. 131-38.

Barış gücünün gün ve gün tüm faaliyet evreleri çerçevesinde denetiminde Genel Sekreter'e, BM Sekreterlik teşkilâtında bulunan ve zaman zaman takviye edilen gayet geniş bir kadro yardım etmektedir. Bu kadro, uzak bölgelerdeki faaliyet sahaları ile bağlantıları olan çeşitli BM teşkilât birimleri içersinde dağılmıştır. Genel Sekreter'e bu açıdan yardımcı belli başlı teşkilât birimleri şunlar olmaktadır :

- a) Politik Meseleler Üzerinde Alt Sekreterler Ofisi,
- b) Genel Sekreter'e Askerî Danışman Ofisi, ve
- c) Genel Hizmetler Ofisi - özellikle bu Ofis içersinde Saha Harekâtları Hizmet Ofisi⁽¹³⁾.

Ayrıyeten Süveyş krizinden beri Genel Sekreter'in Ofisi yanında birde daimî askerî danışman eklenmiştir. Bu danışman, uluslararası sahnede çok uluslu kuvvet harekâtları konusunda bilgili bir asker olmaktadır. Bu askerî danışmanlık ofisinin personelinin, BM Genel Sekreterliği için ifa ettiği görevlerin niteliği, Askerî Kurmay Komite'nin Güvenlik Konseyi için ifa ettiği görevlere benzemektedir. Ve bu askerî danışmanlık ofisinin kurmay desteği olmadan Genel Sekreter'in barış harekâtlarını sevk ve idaresi imkânsızlaşacaktır.

Genel Sekreter saha askerî komutanı'nı ya tayin edebilir (Kongo ve Kıbrıs örneği) ya da kabulü için yetkili organa önerebilir (Orta Doğu örneği)⁽¹⁴⁾. Ancak tayin şekli ne olursa olsun görevlendirilecek komutanı bulmak Genel Sekreter'in sorumluluğunda olmaktadır. Genel Sekreter ile BM saha komutanı arasındaki bağlantı direk olarak kurulabileceği gibi araya bir özel temsilci sokulmak suretiyle kademeli olarak da kurulabilir. İkinci şekilde bölgedeki tüm faaliyetler Genel Sekreter adına bir temsilci tarafından yürütüleceği gibi saha komutanı da Genel Sekreter'den direktifleri bu aracı otorite kanalı ile alacaktır. Kuvvet komutanı, Genel Sekreter'in yönlendirişine uygun olarak BM harekâtları üzerinde kumanda yetkisini kullanan ilk kademe sorumlusudur.

Her BM saha harekâtı ile ilgili olarak önümüze iki kumanda hattı çıkmaktadır :

- a) New York'taki BM merkezinden başlayarak sahada en alt birimlere kadar uzanan hat, ve

(13) J.M. Boyd, *UN Peace Keeping Operations*, pp. 36-52, and 117-138.

(14) Leland M. Goodrich, «The Political Role of the Secretary General», in *The United Nations Political System*, ed. by David A. Kay (New York: John Wiley and Sons, Inc., 1967), pp. 127-142.

- b) Bu kuvvete katkıda bulunan devlet (veya devletler) ile bunların kendi birimleri arasındaki hat.

Birinci hat daha çok harekât meseleleri ile ilgilidir; ikincisi ise bir takım ulusal nitelikli idarî ve destek meseleleri ile ilgili olacaktır. Bu duru mise günümüze kadar uygulamada çeşitli sorunlar yaratmıştır. İşte bu kumanda ikiliğinden kaynaklanan sorunlara karşı düşünülmüş pratik fakat uygulamada önemli sonuçlar doğuran bir çare, harekâta ilişkin konularda BM kuvvet komutanına son sözü söyleme hak ve yetkisinin bir ilke olarak verilmesi olmuştur. Bu yetki genellikle taraflarca kabul edilmiştir.

Özetle toplu bir şekilde ifade edecek olursak, BM barış gücünün, Genel Kurul veya Güvenlik Konseyi birimlerince ve Genel Sekreter'e devredilen yetki çerçevesinde düzenlendiğini görmekteyiz. Bu üç organın bu düzenleme çerçevesindeki bağlantıları aşağıdaki şemada olduğu gibi belirtilebilir, (bak. şema 5).

Sonuç olarak BM barışı koruma faaliyetlerinin yakın geçmişini incelediğimizde, değişik trendler günümüze ilişmektedir. Bir kere 1950'nin hemen ardından gelen yıllarda Genel Kurul'un bu konuda oynadığı rolde büyük artma görülmektedir.

Aynı şekilde Genel Sekreter'de aynı dönemde, barışı koruma harekâtlarının yürütülmesinde dikkate değer bir pozisyon kazanmıştır. Zıt bir gelişme ise, Güvenlik Konseyi'nin oynadığı rollere olan güvende geçici bir azalmanın ortaya çıkışında görülmüştür.

Orta Doğu, BM Acil Kuvveti'nin kuruluşu ile birlikte «barışı koruma» harekâtları yeni bir kalıba bürünmüştür. Bu yeni kalıp çerçevesinde, Süveyş, Kongo ve Kıbrıs'ta belirli büyüklüklerde, Yeni Gine ve Yemen gibi yerlerde de daha ufak boyutlarda barış güçleri oluşturulmuştur. Bu örneklerin her birinde BM barış gücü, ilgili tarafların ve arazilerinde harekâtların sürdürüleceği devletlerin kabul ve izni ile faaliyette bulunmuşlardır. Bu kuvvetler, genellikle sınırlı yetkiler çerçevesinde hareket etmişlerdir. Buna göre, bir ilke olarak, muharebe niteliğinde askerî harekâtlara girişmemişler ve bizzat kuvvetin kullanılışı da «kendini savunma» durumlarıyla sınırlandırılmıştır.

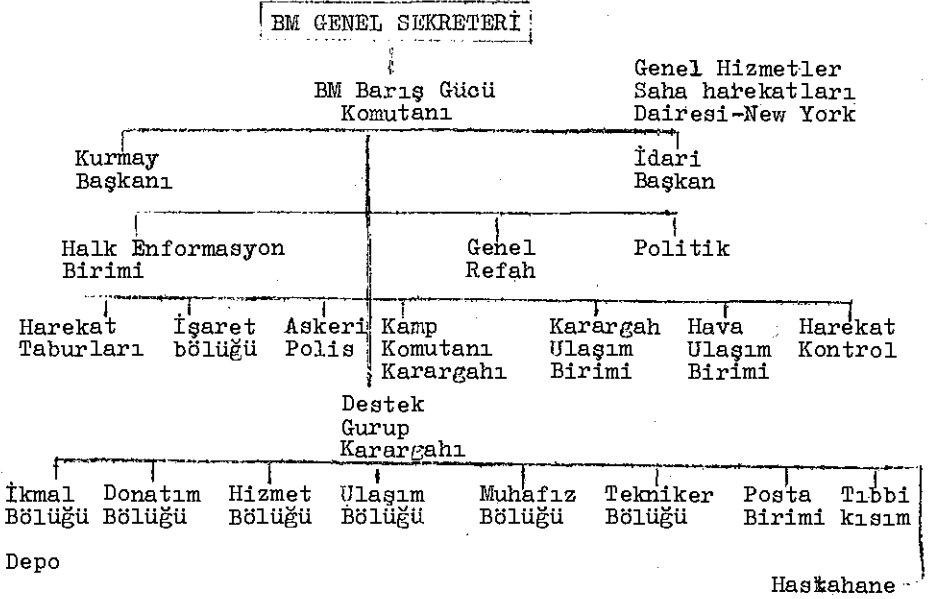
Bu düzenlemenin barışa katkıda ne derece başarılı olduğu başlangıçtan beri önümüze çıkan bir soru olmuştur. Bunu cevaplandırmak için geçmişe baktığımızda çeşitli örnek olaylarla karşılaşırız. Örneğin «gözlemci» niteliğindeki BM birimleri Yunanistan ve Endonezya'da problemlili durumlarda yardımcı olmaya çalışmışlardır. Diğer bir gözlem

görev birimi ise Keşmir'de potansiyel bir problem kaynağının ortaya çıkmasını önleyici işlevini sürdürmüştür. Diğer bir gurup askerî gözlemci Orta Doğu'ya tahsis edilmiş ve Kıbrıs'taki barış gücü ile görevine devam etmektedir. Lübnan, Yemen ve Kongo gibi sahalardaki faaliyetlerle ilgili kayıtlar ise yukarıdakilere nisbetle bir takım belirsizlikler ve boşluklar göstermektedir, Ancak genelde ele alındığında BM «barışı koruma» hareketleri bir çok bakımlardan bir gelişimin ifadesi olmaktadır. Burada unutulmaması gereken önemli bir husus, uluslararası sahada genel kapsamlı bir siyasî teşkilâtlanmanın 20 asıra kadar ortaya çıkmamasının ana nedeninin, ulusların hükümranlık ve egemenlik hakları üzerindeki aşırı hassasiyete varan tutumları olduğudur. Uluslar böyle bir teşkilâtlanmanın hükümranlık ve egemenliklerini sınırlayabileceğinden daima endişe etmişlerdir. Bu nedenle, I. Dünya Savaşı gibi geçmişteki deneyimlerle kıyaslanamayacak kadar geniş ve derin etkileri olan bir felâketin yaşanmasına ve bu nedenle artık barışı koruyacak bir siyasî teşkilâtlanmaya gidilmesinin zorunlu olduğunun anlaşılmasına rağmen bu endişe etkilerini hissettirmeye devam etmiştir. Bundan dolayıdır ki, genel kapsamlı bir siyasî teşkilâtlanma yolunda ilk adım olan Milletler Cemiyeti, barış ve güvenliğin sağlanma ve korunması açısından daha başlangıçtan şekil ve yöneliş olarak hatalı düzenlenmiştir.

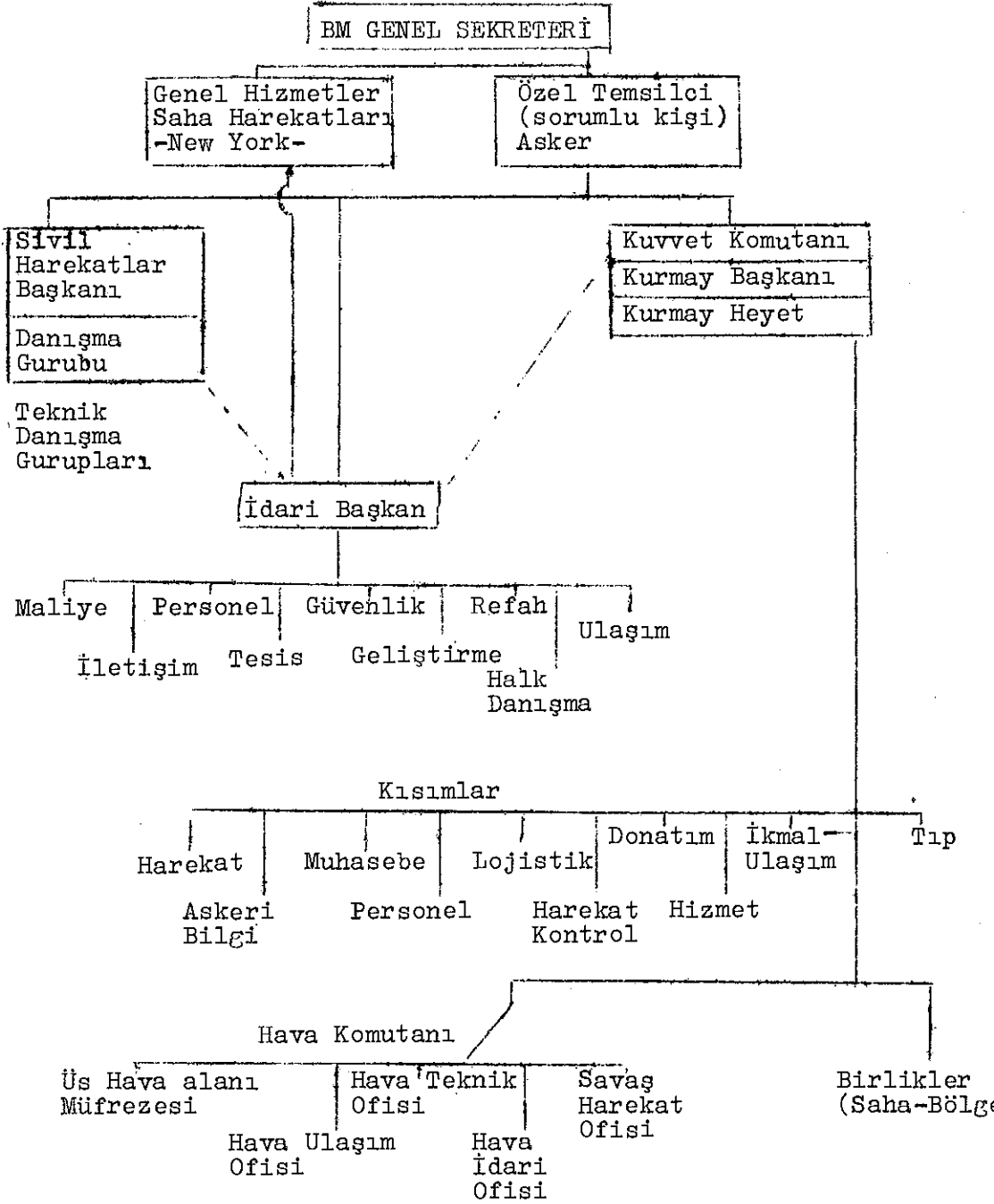
Barış ve güvenliği sağlayacak etkili bir yapı üzerine daha baştan eğinilmemiş ve böyle bir mekanizma teşkilât yapısında yer almamıştır. Bu bakımdan BM deneyimi büyük bir aşamanın ifadesi olmaktadır. Diğer bir deyişle, BM ile başlayan hareket sadece uluslararası sahnede genel kapsamlı bir siyasî teşkilâtlanmaya tekrar ciddi bir yönelişin değil ve fakat aynı zamanda barış ve güvenliğin sağlanması ve korunması yönünde de somut bir teşkilâtlanmaya gidilişin ifadesidir. Barış ve güvenliğin sağlanma ve korunması yönünde çok boyutlu örgütlenmiş hareket, bu nedenle, BM ile beraber başlamıştır. Başlangıçta bu güne kadar ki sürede yer alan faaliyetler içersinde başarı derecesi sorulara hedef olacak girişimler mutlaka olmuştur ve olacaktır; hatta bundan da öteye, bizzat Birleşmiş Milletler kuruluşunun kendisinin bu günkü teşkilât yapısının (özellikle Güvenlik Konseyi biriminin düzenleniş şeklinin) barış ve güvenliği sağlama ve koruma yönündeki hedeflerine ulaşmada yeterli olup olmadığı sorulacaktır.

Bu ve bu gibi soruların bu yöndeki gelişmelere katkıları büyük olacaktır. Ancak, her şeyden evvel hiçbir zaman akıldan çıkarılmaması gereken bir husus, uluslararası sahada genel kapsamlı siyasî teşkilâtlanmanın daha 65 senelik bir geçmişi olduğu ve bunun yanında barış ve güvenliğin sağlanma ve korunmasının, örgütlenmiş ve sistemli

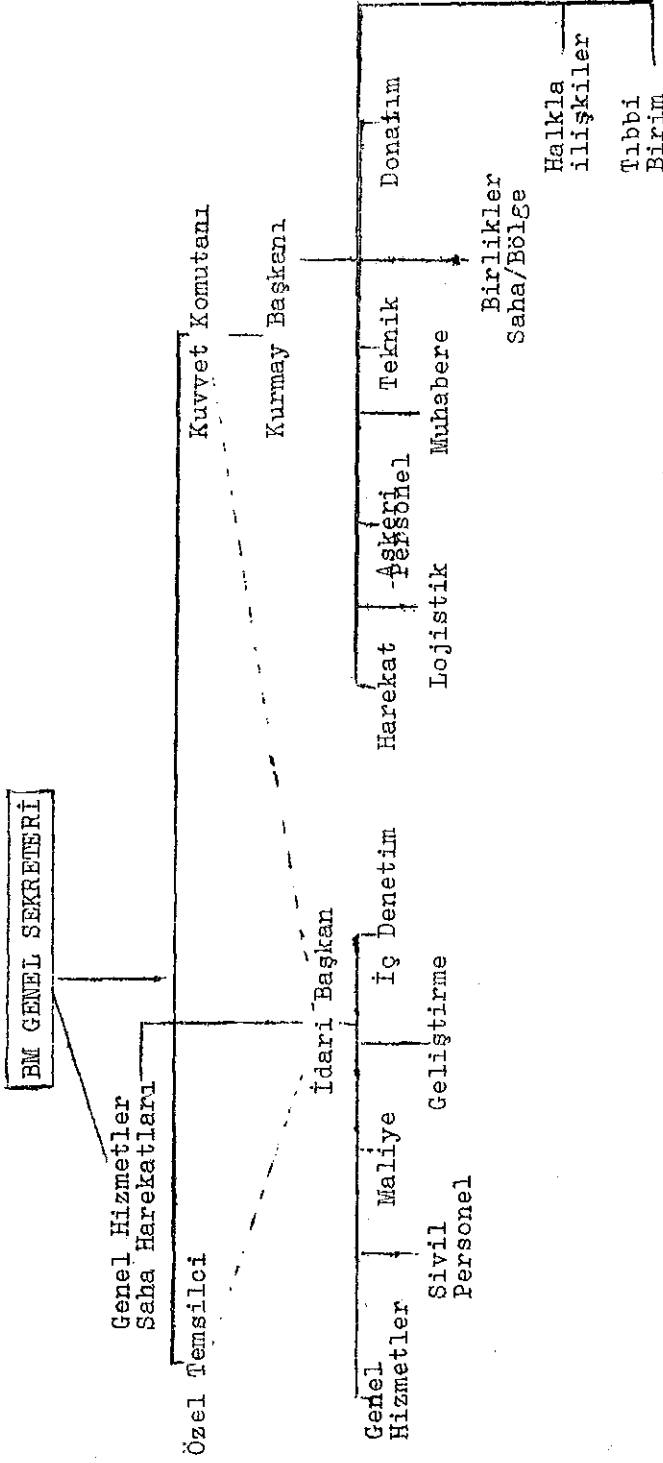
bir şekilde ele almış faaliyetlerinin ise hukukî yönden 40 sene ve fiilinde 35 sene kadar çok kısa geçmişleri olduğudur. Bu rakamların, günümüzde normal olarak bir insanın bile yaşam süresinin altında kaldığı göz önüne alınacak alursa, bu kadar kısa bir sürede uluslararası sahada Birleşmiş Milletlerin barış ve güvenliğin sağlanması ve korunması açısından küçümsenmeyecek sonuçlar elde ettiği görülür.

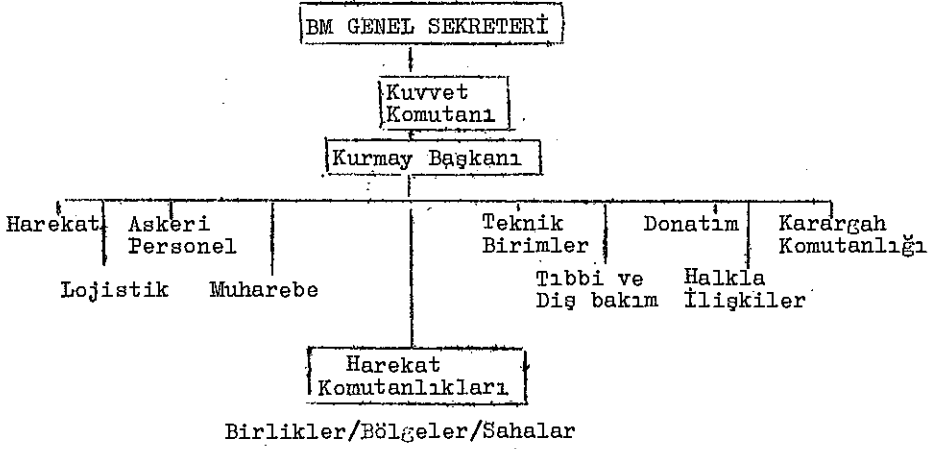
Şema 1. Birleşmiş Milletler Orta Doğu Acil Kuvvet Örgüt Şeması

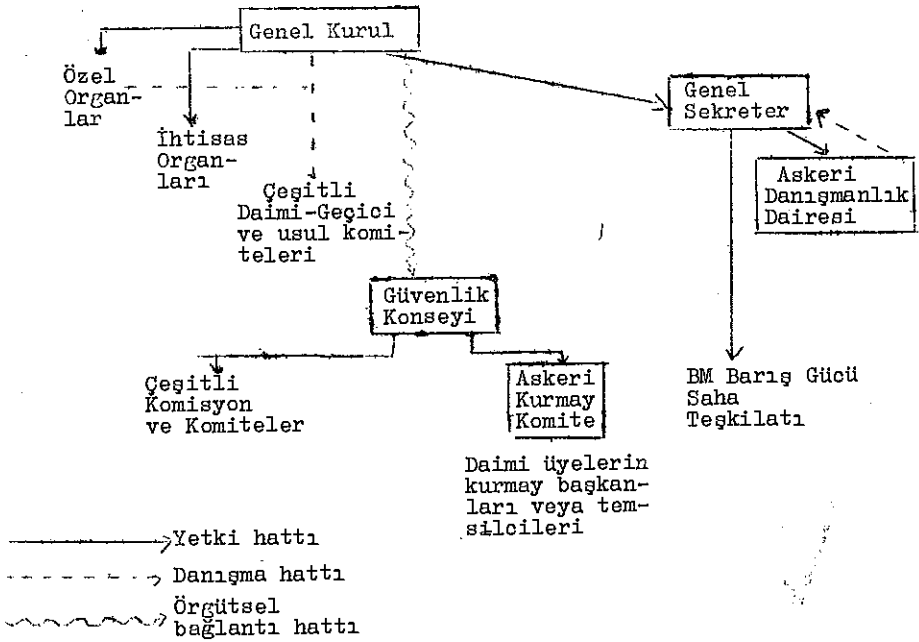
Şema 2. Birleşmiş Milletler Kongo Barış Gücü Şeması

Şema 3. Birleşmiş Milletler Kıbrıs Barış Gücü Şeması

Şema 4. Geleceğin "Barış-koruma" hareketleri için ortak örgütsel yapı

Şema 5. "Barışı Koruma" hareketlerinin BM Teşkilatına bağlanış şekli